

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examiner. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examiner past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examiner ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Uitstel-aapjes

1 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Ricoeurs onderscheid tussen idem-identiteit en ipse-identiteit: idem-identiteit heeft betrekking op dat wat door de tijd heen hetzelfde blijft en ipse-identiteit gaat over het zelf dat zich door de tijd heen tot zichzelf verhoudt 1
- een uitleg dat het kunnen plannen van je werk hoort bij ipse-identiteit: het tot zichzelf verhouden in de tijd heeft ook betrekking op de toekomst 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Ricoeur gaat idem-identiteit over de continuïteit van dat wat hetzelfde blijft door de tijd heen en ipse-identiteit over het zelf dat zich door de tijd heen tot zichzelf verhoudt 1
- Als je je door de tijd heen tot jezelf verhoudt, betekent dat dat je ook kunt vooruitlopen op toekomstige mogelijkheden en kan terugblikken op de mogelijkheden die je in het verleden al dan niet gerealiseerd hebt. Vooruitlopen op toekomstige mogelijkheden is precies wat je doet als je een planning maakt 1

2 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat je bij zelfregulatie zowel vanuit eerstpersoonsperspectief actief moet bepalen hoe je moet handelen als vanuit derdepersoonsperspectief jezelf moet beschouwen als iemand wiens overtuigingen en gedragingen soms wel en soms niet in overeenstemming zijn 1
- een uitleg dat iemand die zich telkens niet aan zijn planning houdt niet actief handelt (eerstepersoonsperspectief) op basis van de kennis die hij over zichzelf heeft (derdepersoonsperspectief) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Zelfregulatie houdt in dat je actief moet bepalen hoe je moet handelen. Dit doe je vanuit een eerstepersoonsperspectief. Maar daarvoor moet je van jezelf ook weten dat je niet altijd handelt op basis van je overtuigingen. Dit is vanuit een derdepersoonsperspectief 1
- Als je je niet altijd aan je planning houdt, weet je dat jouw overtuiging en gedrag niet altijd met elkaar in overeenstemming zijn. Deze zelfkennis vanuit een derdepersoonsperspectief is niet vrijblijvend, maar brengt ook verantwoordelijkheid met zich mee. Om jezelf te reguleren, moet je actief gebruikmaken van die kennis om je de volgende keer wel aan je planning te houden: dit is een eerstepersoonsperspectief. Bijvoorbeeld door samen met iemand te gaan leren. Als je geen actie onderneemt om je deze keer wel aan je planning te houden, is dat dus een gebrek aan zelfregulatie 1

3 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg van Lockes onderscheid tussen persoon en mens: een mens is een levend lichaam / organisme met een functionele organisatie, terwijl een persoon een wezen is met bewuste herinneringen aan zijn vroegere zelf.

voorbeeld van een goed antwoord:

Locke maakt een onderscheid tussen persoon en mens. Hij definieert mens als 'levend lichaam', als een organisme dat op een bepaalde manier georganiseerd is. Een persoon is een wezen met bewustzijn dat herinneringen heeft aan zijn vroegere zelf.

4 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat je volgens Locke verantwoordelijk bent voor uitstelgedrag, omdat je een bewuste herinnering hebt aan de handelingen 1
- een argument of Urbans onderscheid tussen de drie personages betekent dat je niet verantwoordelijk bent voor uitstelgedrag 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Locke kun je alleen verantwoordelijk gehouden worden voor handelingen waar je een bewuste herinnering aan hebt. Locke zou zeggen dat je wel verantwoordelijk bent voor je uitstelgedrag. Hoewel je niet datgene doet wat je je had voorgenomen, heb je achteraf wel bewuste herinneringen aan wat je deed toen je aan het uitstellen was. Er is dankzij je geheugen dus nog steeds sprake van een psychologische continuïteit tussen jezelf als uitsteller en jezelf daarvoor of achteraf 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Ik denk dat Urbans onderscheid tussen de drie personages betekent dat je niet verantwoordelijk bent voor uitstelgedrag. Zoals Tim Urban ook al aangaf, weten uitstellers vaak heel goed dat ze aan het werk moeten, maar ze hebben nou eenmaal geen bewuste controle over hun gedrag. Ze kunnen zich prima herinneren wat ze deden toen het uitstel-aapje de baas was, maar ze kunnen er niets aan doen dat hij het roer overnam. Omdat ze geen bewuste controle hebben over het gedrag van het uitstel-aapje, zijn ze er ook niet verantwoordelijk voor 1

of

- Urbans onderscheid tussen de verschillende personages verandert niets aan de opvatting van bijvoorbeeld Locke over verantwoordelijkheid van uitstellers. De personages zijn alle drie onderdeel van iemands persoonlijke identiteit. Iemand weet precies wat hij aan het doen is als hij aan het uitstellen is en dat weet hij even later ook nog. Dankzij het geheugen is er gewoon sprake van psychologische continuïteit en dus verantwoordelijkheid. Daarom vind ik dan ook dat je even verantwoordelijk bent voor je gedrag als uitsteller als voor je gedrag als doener 1

5 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argumentatie met het begrippenpaar gevoel en verstand of het zelf gelijk is aan de rationele beslisser, aan het uitstel-aapje of aan beide.

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik denk dat je verstand uiteindelijk veel meer zegt over wie je bent. Het zelf is gelijk aan de rationele beslisser. Die bepaalt actief en bewust wat je wilt doen en drukt daarmee dus ook uit wie je bent en wilt zijn. Het uitstel-aapje is een uitdrukking van je directe gevoel en is eigenlijk alleen maar een afleiding van wat je wilt doen en daarmee van wie je wilt zijn en is daarmee dus geen onderdeel van het zelf.

of

- Volgens mij horen beide, zowel de rationele beslisser als het uitstel-aapje, tot wie je bent. Gevoel en verstand maken samen wie je bent. Als jij gaat zitten netflixen terwijl je aan het leren zou moeten zijn, doe je dat toch helemaal zelf? Dus ook al zijn er misschien twee hersengebieden met elkaar in conflict, dat zijn nog steeds twee onderdelen van jou, dus van het zelf.

of

- Ik denk dat het uitstel-aapje eigenlijk het zelf is. Al dat plannen en leren is van buitenaf opgelegd doordat de samenleving dat van je verwacht. Diep van binnen wil je dat niet en verzet je je daartegen door iets anders te gaan doen. Onze emoties en onmiddellijke behoeftes zijn veel meer wie we echt zijn dan het oppervlakkige, sociaal aangepaste verstand van de rationele beslisser.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat volgens het breinreductionisme het conflict tussen rationele beslisser en uitstel-aapje geen probleem is voor het 'zelf', omdat beide onderdeel zijn van het brein.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens breinreductionisten zoals Swaab bestaat er geen 'zelf' of geest los van onze hersenen. Het zelf bestaat alleen als werking van onze hersenen. Zowel de rationele beslisser als het uitstel-aapje zijn het gevolg van hoe onze hersenen werken. Er is in dit opzicht dus geen verschil en je bent dus net zo goed jezelf als je plannen maakt als wanneer je toegeeft aan onmiddellijke behoeftebevrediging.

7 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met Kants opvatting van het zelf dat breinreductionisten een fout maken als ze het zelf in de hersenen willen kunnen waarnemen: het zelf bestaat niet als iets waarneembaars maar als mogelijksvoorwaarde voor waarneming.

voorbeeld van een goed antwoord:

Breinreductionisten gaan ervan uit dat het zelf in de hersenen waargenomen moet kunnen worden. Omdat het zelf niet op hersenscans te zien is, concluderen sommige breinreductionisten vervolgens dat het zelf niet bestaat. Volgens Kant is het zelf echter niet iets wat waargenomen moet worden. Het zelf is juist een soort ankerpunt waardoor onze losse waarnemingen een begrijpelijke eenheid worden. Het zelf maakt dus waarneming mogelijk. Breinreductionisten maken dus een fout als ze denken dat het zelf net zo waarneembaar moet zijn als hersenactiviteit.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argumentatie met tekst 2 of sociale media het vermogen ondermijnen om zelf te beslissen.

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik denk dat sociale media een ondermijning zijn van het vermogen om zelf te kiezen, omdat je moedwillig verslaafd gemaakt wordt. Zoals Parker aangeeft zijn Facebook en Instagram willens en wetens ontworpen om gebruikers verslaafd te maken aan dopamine. En het woord 'verslaafd' zegt het al: je bent niet meer baas over je eigen gedrag, maar de slaaf van het stofje dopamine en dealer Zuckerberg geworden.

of

- Ik denk dat sociale media geen ondermijning zijn van het vermogen om zelf te kiezen, omdat je altijd de keuze hebt om te stoppen met je verslaving. Het kan best zo zijn dat Facebook en dergelijke apps ontworpen zijn om je zo vaak mogelijk terug te laten komen, maar dat wil nog niet zeggen dat je dat ook moet doen. Als jij merkt dat je te veel tijd op sociale media doorbrengt, kun je er ook voor kiezen ermee te stoppen: cold turkey door je Facebookaccount te verwijderen of door de tijd die je eraan besteedt te beperken tot bepaalde momenten van de dag.

9 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van een argument dat nudging wel een probleem kan zijn voor autonomie: door nudging ben je het niet zelf die kiest / nudges houden geen rekening met verschillende levensplannen van mensen 1
- een weergave van een argument dat nudging niet een probleem hoeft te zijn voor autonomie: als je geduwd wordt in de richting van keuzes die je zelf zou willen maken, wordt je autonomie versterkt / nudges zijn kleine duwtjes die het vermogen om zelf te kiezen niet ondermijnen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Nudging kan wel een probleem zijn voor autonomie als door nudging de mogelijkheid wordt afgenomen zelf te kiezen. Als de omgeving zo wordt ingericht dat je naar een bepaalde keuze wordt gestuurd, ben je het niet meer zelf die kiest 1
- Nudging hoeft niet een probleem te zijn voor het vermogen om zelf te kiezen. Als je geduwd wordt in de richting van keuzes die je zelf zou willen maken, wordt je autonomie versterkt doordat je minder makkelijk afgeleid wordt van je keuze 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het voorbeeld van ritalin dat bij mensverbeteringstechnieken het onderscheid tussen genezen en verbeteren problematisch is: het is niet duidelijk of concentratieverbetering een gebrek is dat genezen wordt of dat het een verbetering is van het gezonde zelf.

voorbeeld van een goed antwoord:

Het onderscheid tussen genezen en verbeteren wordt onduidelijk als mensverbeteringstechnieken worden toegepast op gezonde mensen. Ritalin is oorspronkelijk een middel tegen ADHD. Het is echter niet duidelijk of moeite om je te concentreren een ziekte of gebrek is dat op deze manier genezen wordt, of dat moeite met concentreren bij normale, gezonde mensen hoort. In het laatste geval is er geen sprake van genezing maar van verbetering.

11 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van een verschil in gevolgen door langzame en door snelle gedragsverandering voor de vorming van iemands identiteit: 1
  - langzame gedragsverandering heeft (eerder) een structureel effect op de vorming van iemands identiteit / de langzame gedragsverandering heeft een positief effect op de ontwikkeling van iemands identiteit
  - voor snelle prestatiebevorderende middelen als ritalin zijn de gevolgen op lange termijn voor iemands identiteit nog niet duidelijk
- een argument of snelle prestatiebevorderende middelen of langzame gedragsverandering de voorkeur heeft voor de vorming van persoonlijke identiteit 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De methode van Urban zorgt er eerder voor dat je je echt anders gaat gedragen. Je ontwikkelt een andere manier van omgaan met het uitstel-aapje, waardoor je niet meer in uitstelgedrag vervalt. Zijn methode heeft dus een positief effect op de vorming van je persoonlijke identiteit. 1
Middelen als ritalin werken op het moment dat je ze gebruikt. Je kunt je tijdelijk beter concentreren. Maar het is niet duidelijk welk effect ritalin heeft op de vorming van persoonlijke identiteit: is het effect tijdelijk of blijvend?

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Ik zou de voorkeur geven aan de gedragsverandering boven het slikken van een pilletje. Als je een pilletje neemt kun je je misschien wel tijdelijk beter concentreren, maar zodra het is uitgewerkt, is de kans groot dat je gewoon weer je oude zelf bent. Alleen door gedragsverandering kun je jezelf duurzaam veranderen, doordat je je ander gedrag eigen maakt. De gedragsverandering maakt je echt een ander mens, een pilletje is eigenlijk gewoon valsspelen

1

of

- Ik denk dat er geen echt verschil is voor de vorming van je identiteit tussen snelle prestatiebevorderende middelen en langzame gedragsverandering. Je bent namelijk wat je doet en als jij je niet laat afleiden maar geconcentreerd aan het werk gaat, ben jij iemand die niet uitstelt. Het maakt dan niet uit of je dat hebt bereikt door een pil te nemen of door je langzaam bewust te worden van je uitstel-aapje. Het resultaat kan hetzelfde zijn

1

Opmerking

Bij het eerste en tweede deelantwoord kan aan een andere weergave van een gevolg voor iemands identiteit van snelle prestatiebevorderende middelen of langzame gedragsverandering ook een scorepunt worden toegekend, mits filosofisch inhoudelijk relevant.

12 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een van de argumenten waarom volgens Buchanan critici van mensverbeteringstechnieken geen beroep kunnen doen op de menselijke natuur.

voorbeeld van een goed antwoord (een van de volgende):

- de menselijke natuur zou daarmee vaststaan en een beperking zijn die elke ontwikkeling zou tegenhouden
- als we een beroep doen op de menselijke natuur, zouden we al onze natuurlijke eigenschappen moeten kunnen beschrijven en dat is niet mogelijk
- een beschrijving kan onmogelijk alle mensen van alle culturen betreffen

Opgave 2 Bestaat Jim Carrey?

13 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat er volgens Hume geen onveranderlijk zelf te vinden is, omdat het zelf een bundel van percepties is die voortdurend veranderen / omdat een onveranderlijk zelf geen object van ervaring is en dit idee dus het product van de verbeelding moet zijn.

voorbeeld van een goed antwoord:

Hume gaat ervan uit dat we het zelf moeten kunnen aantonen door innerlijke waarneming. Maar daarin komen we geen 'ik' of 'zelf' tegen dat door de tijd heen hetzelfde blijft. Het ik is slechts een bundel van losse percepties die elkaar snel opvolgen en voortdurend veranderen. Door de verbeeldingskracht noemen we dingen hetzelfde, terwijl ze niet hetzelfde zijn. Als ze geleidelijk en onmerkbaar veranderen, denken we dat ze door de tijd heen hetzelfde zijn gebleven, maar we houden onszelf daarbij voor de gek. Het zelf is een product van de verbeelding.

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat numerieke identiteit een voorwaarde is voor verantwoordelijkheid: alleen als je dezelfde persoon bent gebleven, kun je verantwoordelijk zijn voor je handelingen uit het verleden 1
- een argument dat Jim Carrey ondanks dat hij daar zelf anders over denkt verantwoordelijk kan worden gehouden voor de keuze in welke films hij speelt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Je kunt alleen maar verantwoordelijk zijn voor wat je doet als je de dingen die je doet zelf hebt gedaan en dat het niet iemand anders was. Je moet dus in de loop van de tijd wel dezelfde persoon zijn gebleven. Dat is wat numerieke identiteit inhoudt: 'dat wat maakt dat we ondanks veranderingen door de tijd heen dezelfde persoon blijven'. Alleen als we dezelfde persoon zijn gebleven, kunnen we verantwoordelijk zijn voor onze handelingen uit het verleden 1
- Volgens Jim Carrey is er – omdat hij altijd een rol speelt – niets in hem dat door de tijd heen hetzelfde blijft en kan hij niet verantwoordelijk worden gehouden voor de keuze in welke films hij speelt, omdat die keuzes hem overkomen. Maar dat je voor jezelf tot de conclusie komt dat je je ware identiteit niet kunt vaststellen en dat die er daarom niet is, betekent nog niet dat anderen dat met je eens zijn. Voor anderen kan er nog steeds een Jim Carrey bestaan die door de tijd heen ondanks veranderingen van rol onveranderlijk is gebleven. Anderen kunnen hem daarom wel verantwoordelijk houden voor zijn keuzes 1

Vraag	Antwoord	Scores
15	<p>maximumscore 3</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een weergave wat Parfit verstaat onder psychologische continuïteit: het handhaven van overlappende ketens van sterke psychologische verbondenheid 1 • een uitleg met het gedachte-experiment ‘eenvoudige teletransportatie’ dat een replica volgens Parfit dezelfde persoon is: de replica is als exacte kopie psychologisch continu met de originele persoon die niet meer bestaat 1 • een weergave van het probleem dat het gedachte-experiment ‘het geval van het zijspoor’ volgens Parfit oproept: omdat de persoon en de replica beiden bestaan, ligt het voor de hand te denken dat de persoon op de zijtak niet dezelfde is als de replica 1 <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Psychologische continuïteit is volgens Parfit het handhaven van overlappende ketens van sterke verbondenheid. Het kan bijvoorbeeld gaan om overlappende herinneringen of gelijk gebleven andere psychologische toestanden 1 • In het gedachte-experiment ‘eenvoudige teletransportatie’ wordt een replica van iemand gemaakt. Het lichaam van de originele persoon wordt vernietigd en de informatie uit de hersenen wordt van een nieuw lichaam voorzien. Het lichaam en de informatie uit de hersenen zijn exact hetzelfde. De replica denkt zich te herinneren hoe hij in het vorige lichaam leefde dat in alle opzichten, lichamelijk en psychologisch, identiek is. Bij eenvoudige teletransportatie is de replica psychologisch continu met de originele persoon 1 • In ‘het geval van het zijspoor’ wordt het originele lichaam echter niet vernietigd en blijven de originele persoon en de replica beiden bestaan. Omdat de persoon op de zijtak en de replica met elkaar kunnen praten, ligt het voor de hand om te denken dat de zijtakpersoon niet dezelfde is als de replica. Als de zijtakpersoon zich in zijn arm knijpt, voelt de replica daar niets van 1 	
16	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg met het gedachte-experiment over Napoleon van Parfit dat een vraag naar persoonlijke identiteit leeg kan zijn: als je zowel eigenschappen van jezelf als van Napoleon hebt, bestaat er geen onderliggende identiteit waarover we kunnen vragen of het dezelfde persoon is gebleven 1 • een argumentatie op basis van het al dan niet aanwezig zijn van een onderliggende identiteit of Jim Carrey volgens Parfits gedachte-experiment dezelfde persoon is als Andy Kaufman 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- In het gedachte-experiment over Napoleon van Parfit vervangt een hersenchirurg jouw karakter en herinneringen door die van Napoleon. Door een voor een alle schakelaars om te zetten, ben je aan het begin jezelf en aan het eind Napoleon. Daar tussenin ben je een beetje jezelf en een beetje Napoleon. De vraag ‘Ben ik mezelf of ben ik Napoleon?’ is dan volgens Parfit een ‘lege vraag’. Je identiteit is niets meer dan een verzameling karaktereigenschappen en overtuigingen en er bestaat geen onderliggende identiteit waarover we kunnen vragen of het dezelfde persoon is gebleven. Beide antwoorden, jezelf of Napoleon, zijn slechts andere beschrijvingen van dezelfde situatie 1

  - Op dezelfde manier zou je kunnen zeggen dat ook de vraag of Jim Carrey dezelfde persoon is als Andy Kaufman volgens Parfit een lege vraag is. Jim Carrey en Andy Kaufman zijn slechts andere beschrijvingen van dezelfde situatie. Ook al zegt Jim Carrey dat hij nooit zichzelf is en helemaal is veranderd in Andy Kaufman, toch heeft hij veel dezelfde eigenschappen als hij daarvoor had. Zijn herinneringen aan zijn verleden als Jim Carrey zullen niet zijn veranderd in die van Andy Kaufman. Tegelijkertijd heeft hij veel eigenschappen van Andy Kaufman overgenomen. Zonder onderliggende identiteit is de vraag of Jim Carrey en Andy Kaufman dezelfde zijn een lege vraag 1
- of
- Volgens Jim Carrey bestaat hij niet meer en was hij tijdens het spelen helemaal Andy Kaufman geworden. Toch is het niet zo dat hij alle eigenschappen van Andy Kaufman heeft overgenomen. Hij zal niet de jeugtherinneringen van Andy Kaufman hebben, maar die van zichzelf. In tegenstelling tot het gedachte-experiment over Napoleon, is hier nog wel steeds sprake van een onderliggende identiteit, namelijk die van Jim Carrey zelf. De vraag of Jim Carrey en Andy Kaufman dezelfde persoon zijn, is dus niet leeg. Jim Carrey is nog steeds zichzelf, ook al weet hij zelf misschien even niet meer wie hij is, omdat hij helemaal is opgegaan in het spelen van de rol van Andy Kaufman 1

17 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Jim Carrey tijdens de opnamen van de film Andy Kaufman is, met Schechtmans opvatting van het zelf als antwoord op een karakteriseringsvraag: het narratieve zelfbeeld van Jim Carrey is Andy Kaufman 1

- een uitleg dat Jim Carrey tijdens de opnamen van de film niet Andy Kaufman is, met Bakers opvatting over de voorwaarde voor het bestaan van een zelf: Andy Kaufman is al overleden en de persoon die bestaat, is Jim Carrey, ook al zegt hij zelf dat hij Andy Kaufman is 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Schechtman zou Jim Carrey tijdens de opnamen wellicht werkelijk zijn veranderd in Andy Kaufman. De karakteriseringsvraag gaat over identiteit als in een 'identiteitscrisis'. Dan vraag je naar welke kenmerken echt die van jou zijn. Je identiteit wordt bepaald door het narratief zelfbeeld met een samenhang waarin belevenissen betekenis krijgen vanuit het verhaal. In zijn narratieve zelfbeeld is Jim Carrey Andy Kaufman geworden. Daarmee is hij dus ook een andere persoonlijkheid en dus een andere persoon geworden. De karakteriseringsvraag gaat immers over identiteit als persoonlijkheid, die afhankelijk is van het innerlijke leven van iemand

1
- Maar volgens Baker gaat de vraag naar numerieke identiteit vooraf aan de karakteriseringsvraag. Zonder persoon is er geen persoonlijkheid. Er moet eerst iemand bestaan voordat die persoon een zelfnarratief kan scheppen, en een innerlijk leven en een persoonlijke identiteit kan hebben. Andy Kaufman is al overleden en de persoon die bestaat is Jim Carrey, ook al denkt en zegt hij zelf dat hij Andy Kaufman is

1

18 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met tekst 4 dat Jim Carrey volgens Korsgaard geen autonoom persoon zou zijn, omdat hij geen eigen redenen heeft waarmee hij antwoord kan geven op de vraag wie hij wil zijn.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Korsgaard wordt onze autonomie bepaald door de praktische identiteit die voor ons het waardevolst is: de beschrijving van jezelf waaruit blijkt wat je waardevol vindt en waaruit volgt hoe je moet handelen, waarbij je je kritisch tot jezelf kunt verhouden om de vraag te beantwoorden wie je wilt zijn. De redenen die we onze eigen redenen noemen, bepalen onze autonomie. Volgens Jim Carrey zijn er geen redenen die hij als zijn eigen redenen opvat, sterker nog: hij denkt dat hij geen keuzes maakt, maar dat die keuzes hem overkomen. Jim Carrey geeft geen antwoord op de vraag wie hij wil zijn en daarmee is hij volgens Korsgaard niet autonoom.

Opgave 3 De onthutsende waarheid

19 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van de introspectietheorie van Descartes: volgens Descartes is zelfkennis door introspectie het onderzoeken van je innerlijk met als opbrengst een onfeilbaar en alwetend inzicht 1
- een weergave van kritiek op de introspectietheorie van Descartes met Fallon als voorbeeld: Fallon heeft een scan nodig om tot zelfkennis te komen en introspectie is dus niet onfeilbaar / alwetend 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de introspectietheorie van Descartes krijgen we zelfkennis door bij onszelf naar binnen te kijken, een vorm van innerlijke waarneming. We 'zien' dan met een innerlijk oog welke eigenschappen we hebben. We zijn daarbij onfeilbaar en alwetend: niets blijft verborgen voor het innerlijk oog 1
- Volgens de introspectietheorie van Descartes zijn wij feilloos als wij ons innerlijk inspecteren. Bovendien kunnen we alles omtrent onszelf weten. Fallon had echter een scan nodig om te ontdekken dat hij egoïstische gevoelens en risicovolle neigingen had. Klaarblijkelijk bleven deze gevoelens eerder verborgen voor Fallons innerlijke oog. Hieruit kun je afleiden dat introspectie niet onfeilbaar is en dat je door introspectie niet alles over jezelf te weten kunt komen 1

20 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat de manier waarop Fallon-als-persoon zichzelf leert kennen, aansluit bij de deliberatietheorie van Moran: zoals volgens Moran een persoon zelf redenen afweegt om tot een oordeel te komen, zo bepaalt Fallon zelf zijn standpunt over de diagnose 1
- een weergave van Morans kritiek op de introspectietheorie: voor zelfkennis kijk je niet (passief) naar binnen, maar (actief) naar buiten 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Morans deliberatietheorie is een persoon zelf het best in staat om te bepalen wat hij van een bepaalde zaak moet denken. Door te delibereren over de verschillende kanten van een zaak, komt een persoon erachter wat hij vindt. Delibereren wil zeggen dat je actief alle voors en tegens van een mogelijk standpunt tegen elkaar afweegt. Uiteindelijk is het dan jouw zaak welk standpunt je inneemt. Jij bent wat jezelf betreft de autoriteit en jij bepaalt welke redenen voor jou doorslaggevend zijn. Dit is precies wat Fallon doet. Hij gaat zelf als persoon delibereren over de diagnose en bepaalt zijn standpunt 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Volgens Moran gaat zelfkennis niet over bij jezelf naar binnen kijken, maar juist over naar buiten kijken. Je bent geen passieve waarnemer van je eigen mentale toestanden, maar je bepaalt actief je eigen oordelen door een rationele afweging te maken op basis van gebeurtenissen buiten jou, in de wereld 1

21 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat:

- een weergave van wat een impliciet oordeel is: een oordeel dat op een stereotype is gebaseerd waarvan men zich niet bewust is 1
- een uitleg dat impliciete oordelen een probleem zijn voor Morans opvatting over zelfkennis: impliciete oordelen bepalen onbewust het gedrag van iemand die zichzelf wil leren kennen, waardoor ze actieve, rationele zelfbepaling (deliberatie) in de weg staan 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een impliciet oordeel is een oordeel over iets of iemand waar we ons niet bewust van zijn. Het oordeel is gebaseerd op een stereotype, maar we hebben er zelf geen weet van dat we zo denken 1
- Een persoon die zichzelf onderzoekt, ziet een impliciet oordeel stelselmatig over het hoofd. Maar het impliciete oordeel bepaalt wel het gedrag en de overtuigingen van die persoon. Juist omdat een impliciet oordeel niet toegankelijk is voor de persoon, is zijn of haar deliberatie niet meer actief en rationeel, want er spelen onbewuste stereotypes mee. Zelfkennis zoals Moran dit opvat, wordt dus bemoeilijkt door impliciete oordelen 1

22 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat Hobbes een persoon als Fallon niet zou beschouwen als iemand met een afwijkende natuur: Hobbes meent dat de mens van nature zelfzuchtig is en gericht op zelfbehoud.

voorbeeld van een goed antwoord:

Het mensbeeld van Hobbes is negatief. Hobbes denkt dat de mens van nature zelfzuchtig is. De mens van Hobbes heeft geen interesse voor de belangen van andere mensen. Mensen als Fallon zijn van nature zelfzuchtig. Hobbes zou hier niet van opkijken: hij verwacht juist dat de meeste mensen een dergelijke natuur hebben.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg welke kritiek Rousseau zou hebben op Fallons overtuiging dat hij van nature asociaal en egoïstisch is: Rousseau meent dat we van nature goedaardig zijn, maar dat onze goede natuur bedorven wordt door de invloed van de maatschappij.

voorbeeld van een goed antwoord:

Fallon is ervan overtuigd dat hij van nature asociaal en egoïstisch is. Volgens Rousseau echter is de mens niet van nature slecht, maar juist goed. We worden egoïstisch en asociaal door de fnuikende invloed die de maatschappij op ons heeft: we worden zelfzuchtig omdat we bijvoorbeeld indruk willen maken op andere mensen en omdat we meer bezit willen vergaren dan we nodig hebben.

24 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Fallon volgens Sartre te kwader trouw is: Fallon schuift zijn verantwoordelijkheid af op zijn natuur 1
- een uitleg dat Fallon volgens Sartre authentiek kan zijn door een radicale keuze te maken over de manier waarop hij met zijn misdadige brein omgaat 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Sartre moeten mensen zelf in alle oprechtheid keuzes maken zonder zich te laten leiden door een aangeboren natuur. Fallon meent dat zijn asociale gedrag een voldongen feit is: er valt niets te kiezen. De natuur heeft hem geen keuzevrijheid gegeven. Hij beschouwt zichzelf als een biologisch toestel met een bepaald karakter dat bepaald wordt door de bouw van het brein. Volgens Sartre ontloopt Fallon met deze verklaring zijn verantwoordelijkheid en daarom is hij te kwader trouw 1
- Fallon zou volgens Sartre authentiek zijn als hij een radicale keuze maakt. Hij zou bijvoorbeeld kunnen proberen om niet te handelen vanuit zijn neigingen die voortkomen uit zijn misdadige brein. Maar hij zou ook kunnen besluiten om een leven te leiden dat juist in overeenstemming is met zijn misdadige brein. Zolang uit de wijze waarop hij met zijn eigen misdadige brein omgaat, blijkt dat hij de volledige verantwoordelijkheid op zich neemt 1

Vraag	Antwoord	Scores
25	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een weergave van de drie vormen van erkenning die Honneth onderscheidt: liefde, respect en sociale waardering 1 • een uitleg dat de autonomie van psychopaten door de overheid actief gewaarborgd moet worden door omstandigheden te creëren waarin zij erkend worden 1 <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Honneth onderscheidt liefde, respect en sociale waardering. Deze drie vormen van erkenning geven respectievelijk zelfvertrouwen, zelfrespect en zelfwaardering 1 • Volgens Honneth kun je pas autonoom zijn als je erkend wordt. Als deze erkenning ontbreekt, moet bijvoorbeeld de overheid actief zorgen voor een situatie waarin erkenning plaatsvindt. Zo zouden teruggetrokken psychopaten juist bij de samenleving betrokken moeten worden en een taak moeten krijgen waarin zij hun eigenschappen op een positieve manier kunnen inzetten zodat zij daar waardering voor kunnen krijgen 1 	
26	<p>maximumscore 4</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat het testen van alle mensen bij de geboorte een aantasting is van de negatieve vrijheid: negatieve vrijheid is de afwezigheid van externe dwang en verplicht testen is een vorm van dwang 1 • een uitleg dat het genetisch testen bij de geboorte de positieve vrijheid van kinderen met een misdadig brein kan versterken: door steun van de overheid kunnen deze kinderen later beter zelf bepalen wat ze willen zijn in plaats van bepaald te worden door hun misdadig brein 1 • een argumentatie of Fallons genetische test wenselijk is met: 2 <ul style="list-style-type: none"> – een afweging tussen positieve en negatieve vrijheid, en – het begrip ‘rechtvaardigheid’ <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens Fallon moet je mensen met een misdadig brein vanaf de geboorte omringen met de nodige zorg. Dit is alleen mogelijk als je alle burgers test zodat je weet wie deze zorg nodig heeft. Wil de overheid de zekerheid dat alle kinderen worden getest, dan zal zij het testen van alle kinderen verplicht moeten stellen. Maar dit is een aantasting van de negatieve vrijheid. Negatieve vrijheid wil zeggen dat de overheid zich niet bemoeit met de burger. Als de overheid bepaalt dat alle kinderen moeten worden getest, dan is dat een duidelijke vorm van overheidsbemoeienis 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
	<ul style="list-style-type: none"> Als de overheid haar burgers helpt om zich te ontwikkelen, dan spreken we van positieve vrijheid. Als de overheid kinderen met een misdadig brein omringt met zorg, dan zullen deze kinderen tenminste in staat zijn om een normaal leven te leiden. De genetische test is een noodzakelijke maatregel om kinderen de noodzakelijke zorg te kunnen verlenen. Het testen van kwetsbare kinderen kan daarom gezien worden als versterking van hun positieve vrijheid 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Ik ben een voorstander van positieve vrijheid boven negatieve vrijheid. Volgens mij creëert negatieve vrijheid een veel grotere ongelijkheid tussen mensen dan nodig, terwijl positieve vrijheid die ongelijkheid juist kan verminderen. Niet iedereen verkeert in dezelfde omstandigheden: sommigen worden geboren met een misdadig brein, zoals blijkt uit Fallons verhaal. Wat mij betreft houdt rechtvaardigheid in dat iedereen ongeacht afkomst, intelligentie, of wat dan ook gelijke kansen heeft en binnen zijn of haar mogelijkheden een normaal leven kan leiden. Ik vind Fallons genetische test dus wenselijk, mits deze inderdaad leidt tot de juiste zorg voor kinderen met een misdadig brein 	2
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> Ik ben een voorstander van negatieve vrijheid boven positieve vrijheid. Positieve vrijheid heeft volgens mij het gevaar dat de overheid gaat bepalen wat burgers echt willen en wat een normaal leven is. Terwijl negatieve vrijheid ervoor zorgt dat niemand belemmerd wordt om te doen en laten wat hij of zij wil. In het geval van genetisch testen op de mogelijkheid van een misdadig brein wordt de negatieve vrijheid van burgers aangetast. Als vervolgens blijkt dat iemand een misdadig brein heeft, moet hij of zij bovendien een of ander zorgprogramma volgen om toch een normaal leven te leiden. Dergelijke extreme dwang vind ik onverenigbaar met wat ik versta onder rechtvaardigheid. Wat mij betreft is het rechtvaardig als het iedereen vrij staat om zijn leven naar eigen inzicht in te vullen, zonder dat de overheid gaat bepalen wat iemand 'nodig heeft' om een 'normaal' leven te leiden. Ik vind Fallons genetische test dus niet wenselijk 	2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat de mens bij het genetisch testen van kinderen een dubbelzinnige houding heeft ten aanzien van techniek: enerzijds is het testen een handig hulpmiddel voor onze gezondheid en anderzijds kan het als een bedreiging van onze vrijheid gezien worden.

voorbeeld van een goed antwoord:

We hebben bij het genetisch testen van kinderen een dubbelzinnige houding ten aanzien van nieuwe technieken. Als we kinderen testen, verzamelen we informatie die van heel persoonlijk aard is. Het genenpatroon bevat informatie over ons die essentieel is voor wie wij zijn en geeft dus enerzijds informatie over bijvoorbeeld de kans om ziekten vroegtijdig op te sporen en te behandelen. Maar dat we dankzij deze nieuwe techniek gemakkelijk essentiële informatie over mensen kunnen verkrijgen, is anderzijds verontrustend: de genetische informatie over personen kan bijvoorbeeld zonder dat we het weten, worden misbruikt door overheden of commercie.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 4 juni te accorderen.

Ook na 4 juni kunt u nog tot en met 9 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

6 Bronvermeldingen

- tekst 2   www.axios.com, Sean Parker: Facebook was designed to exploit human “vulnerability”, 2017
- tekst 3   waitbutwhy.com, the procrastination matrix, 2015
- tekst 4   naar: nrc.nl, Hoe Jim Carrey ontdekte dat hij niet bestond, 2017
- tekst 5   naar: Fallon, De Psychopaat in mij, 2014

filosofie havo

Centraal examen havo

Tijdvak 1

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen filosofie havo:

Op **pagina 11**, bij **vraag 12** moet

Een goed antwoord bevat een van de argumenten waarom volgens Buchanan critici van mensverbeteringstechnieken geen beroep kunnen doen op de menselijke natuur.

voorbeeld van een goed antwoord (een van de volgende):

- de menselijke natuur zou daarmee vaststaan en een beperking zijn die elke ontwikkeling zou tegenhouden
- als we een beroep doen op de menselijke natuur, zouden we al onze natuurlijke eigenschappen moeten kunnen beschrijven en dat is niet mogelijk
- een beschrijving kan onmogelijk alle mensen van alle culturen betreffen

vervangen worden door:

Een goed antwoord bevat een van de argumenten waarom volgens Buchanan critici van mensverbeteringstechnieken geen beroep kunnen doen op de menselijke natuur.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Buchanan spelen verwijzingen naar de menselijke natuur vaak een grote rol in het beoordelen van mensverbeteringstechnieken. Het probleem is dat een bepaalde voorstelling van hoe wij als mens zijn, nog helemaal niets zegt over of het verkeerd is om de menselijke natuur te veranderen.

Opmerking

Aan een juiste weergave van een van de andere argumenten van Buchanan of aan een weergave van de algemene strekking van Buchanans tekst kan ook een scorepunt worden toegekend.

Toelichting:

Dit voorbeeldantwoord geeft meer ruimte om aan andere juiste antwoorden een scorepunt toe te kennen.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren filosofie havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. P.J.J. Hendrikse,
voorzitter